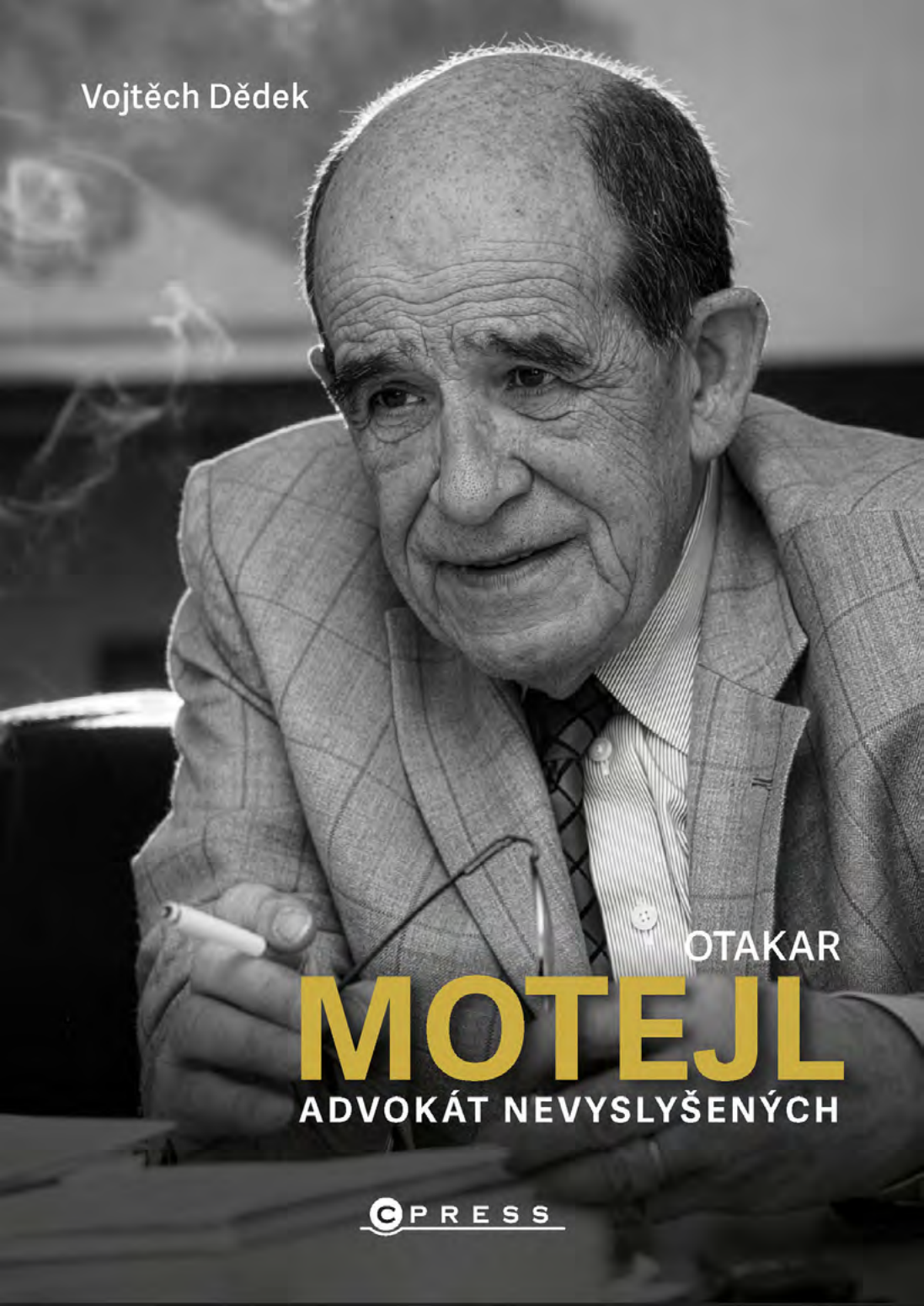

A black and white portrait of an elderly man, Otakar Motejl, with a serious expression. He is wearing a checkered suit jacket over a striped shirt and a dark tie. He is holding a lit cigarette in his right hand and a pair of glasses in his left. The background is blurred, showing some foliage.

Vojtěch Dědek

OTAKAR

MOTEJL

ADVOKÁT NEVYSLYŠENÝCH

 PRESS

Otakar Motejl

Advokát nevyslyšených

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.cpress.cz

www.albatrosmedia.cz

Vojtěch Dědek

Otakar Motejl

Advokát nevyslyšených – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

OTAKAR

MOTEJL

ADVOKÁT NEVYSLYŠENÝCH

Vojtěch Dědek

© Vojtěch Dědek, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-264-5940-8

ISBN e-knihy 978-80-264-5958-3 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-264-5975-0 (1. zveřejnění, 2026) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-264-5976-7 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)

Tátovi

Slovo autora

Otakar Motejl. Jméno, které je ve veřejném prostoru stále přítomné. Mnoho lidí se na něj odvolává a připomíná, v čem byla jeho desetiletá služba v roli ombudsmana tak výjimečná. Silně jsem to začal vnímat kolem roku 2020. Po nástupu Stanislava Křečka do křesla Veřejného ochránce práv jako by se spustila vlna srovnávání a vyzdvihování Motejlova jedinečného stylu, jímž tuto funkci zastával. Zdálo se, že musel mít spoustu blízkých přátel, kteří se na něj odvolávali a vysvětlovali, co by tomu řekl a jak by se v jednotlivých situacích zachoval.

Říkal jsem si, že muselo jít o opravdu zajímavého člověka s názory, které mi konvenovaly, a životním příběhem, který by stál za to se o něm dozvědět víc. Motejl totiž nebyl jen ombudsmanem. Jeho jméno se skloňovalo i v souvislosti s obhajobou disidentů v předlistopadové době. Například Dana Němcová ho popsala jako člověka, bez něhož by jejich boj za svobodu a lidská práva probíhal v mnohem temnějších kulisách.

A právě to mě pohltilo. Jako advokát a později trestní soudce vnímám Motejlův život jako inspirativní příběh. Proto mi přišlo až nepatřičné, že jeho příběh nikdo do hloubky nezpracoval. Jenže já toho chtěl tolik vědět... Zatímco on v devadesátých letech spoluvytvářel právní prostředí a budoval nové instituce, já jsem byl buď příliš mladý, nebo se můj profesní zájem soustředil jinam. Teď bylo vše jinak. Začal jsem si klást otázky, které mi nedaly spát.

Jak dokázal jako obhájce v zemi ovládané komunisty a v justici, kterou měla pod palcem StB, hrdinně a bez větších obtíží desítky let hájit ty, které režim nenáviděl nejvíc? Jak je možné, že se jako nestraník mohl v roce 1968 stát soudcem Nejvyššího soudu? A proč u něj vydržel jen pouhé dva roky? Jaký byl jeho skutečný vliv na formování svobodného režimu? Tyto a mnohé další momenty Motejlova života mě zaujaly natolik, že jsem se rozhodl vydat se za odpověďmi.

Bohužel, zdrojů bylo zoufale málo. O Motejlovi nevyšlo nic, co by mě uspokojilo a poskytlo mi klíč k jeho pochopení. Nezbyvalo než pátrat sám. Začínal jsem s čistým stolem, bez kontaktů a znalostí. Postupně jsem se nořil do archivů a vyptával se každého, kdo mi jen trochu dovolil klást otázky. Hovořil jsem s těmi, kteří měli s Motejlem velmi osobní vztah, i s těmi, kteří byli třeba jen krátce jeho kolegy.

Sbírání materiálu trvalo několik let. Celou tu dobu jsem si říkal, že přece musí existovat někdo povolanější a erudovanější, kdo se o jeho život také takto do hloubky zajímá. Někdo, komu bych své dosavadní poznatky předal – historik, spisovatel nebo třeba novinář. Jenže nikoho takového jsem nepotkal. A čím dál jsem na téhle klikaté cestě došel, tím víc jsem si uvědomoval, jak důležité je nenechat sesbírané materiály ležet ladem a dát je k dispozici i dalším. Vždyť naprostá většina toho, co jsem zjistil například o padesátých a šedesátých letech, postupně zapadává prachem a pamětníci odcházejí. A já jsem přitom objevil tolik zajímavého a nového.

Zpočátku jsem si neuvědomoval, jak náročné to bude. Rostl ve mně ale závazek a jistá odpovědnost – nejen vůči Otakaru Motejlovi, který si zaslouží, aby se na něj nezapomnělo, ale také ke každému, kdo mi na mé cestě pomohl a svěřil mi vzpomínky na jeho život.

Motejl se setkával desítkami, možná stovkami lidí a různě je ovlivňoval. Mluvit s každým by zabralo ještě mnoho let. Proto bylo nutné najít určitou míru a knihu konečně uzavřít. Věřím, že o Motejlovi, jeho pracovním, ale především jeho osobním a rodinném životě,

bychom se mohli dozvědět ještě mnoho zajímavých detailů. Mnohé se do knihy nedostalo a nestačil jsem mluvit s každým, s kým jsem chtěl. Čtenář snad odpustí. Za každou novou vzpomínku budu ovšem i nadále nesmírně vděčný.

Předmluva

Otevíráte knihu o Otakaru Motejlovi. O člověku, který už téměř šestnáct let není mezi námi. Sedmdesát sedm let prožitých na tomto světě však zanechalo i po jeho odchodu stopu tak hlubokou, že není jednoduché ji přehlédnout. K tomu, aby nebyla nikdy úplně zavátá, vznikla tato kniha. Není vlastnoručně psanými paměťmi, ani životopisem založeným na rozhovoru s člověkem vzpomínajícím na svou minulost. Jde přesto o pozoruhodný počín, vzniklý s odstupem, který dovoluje určité střízlivé zhodnocení bohatého života tohoto člověka a díla, jež zde zanechal. Legendy nejen ve světě práva a spravedlnosti.

Kniha je cenná pro ty, kteří jej znali nebo mu byli dokonce blízcí, stejně jako pro ty, kteří o něm jen slyšeli nebo ani to. Popisuje totiž jeho život od raného dětství až do konce v takových zákoutích, že není zřejmě nikdo, kdo by je všechny znal. Defilují tu události našich novodobých dějin od třicátých let minulého století až do doby téměř přítomné. A v nich se seznamujeme s rodinou a prostředím, v němž vyrůstal, s jeho mládím a dospělostí, kdy byl stále častěji stavěn do pozice, v níž si uvědomoval nesoulad hodnot a postojů, jichž se mu dostávalo výchovou, s pokrytectvím a lží režimu, který tu panoval.

Čtenář nejdříve po takřka idylickém popisu života rozvětvené vzdělané středostavovské měšťanské rodiny v meziválečném čase náhle pocítí

pochmurnou atmosféru protektorátních let, byť vnímanou dětskýma očima, vystřídanou úlevou z osvobození a nadějí na budování nového spravedlivého světa. Z ní se vzápětí stane ošklivá karikatura plná nespravedlnosti, násilí a perzekucí odehrávající se zejména v padesátých letech. Dilemata, která čerstvě vystudovaný právník musel řešit, jej díky výchově a prostředí, v němž vyrůstal, stále více posouvala ke správnému plnění vlastní celoživotní role zejména advokáta, totiž neokázalé, ale o to houževnatější ochraně slabých a pronásledovaných, prosazování či bránění práva, nápravě křivd, prostě službě spravedlnosti.

A znovu naděje, pražské jaro, krátká snaha o odstranění nejhorších nezákonností, okupace, normalizace a nové pronásledování kritiků panujícího režimu. Ani zde nezůstal tuctovým služebníkem svých klientů, nýbrž angažovaným obhájcem práv a svobod.

Sametová revoluce, do klína spadlá svoboda a demokracie, budování právního státu. Ětos přešlý po pár letech v deziluzi z nových poměrů, chyby a omyly odstraňované reformami. Vytváření demokratických institucí, procedur, složité vyrovnávání se s minulostí, rehabilitace, restituce, ekonomická transformace, privatizace, právní rekodifikace, vstup do nadnárodních struktur a nových právních systémů. A mnoho dalšího a s nimi nové role.

To vše Otakar Motejl během svého života zažil. Byl respektovaný, jeho názory byly brány ve výškách ústavního systému velmi vážně, často byl jeho vliv rozhodující. O mnohé se zasloužil, mnohému zabránil, mnohé neprosadil. Při ohlížení za vlastním životem v jeho závěru nešetřil sebe-kritikou, bral si odpovědnost i za druhé a jejich selhání.

Když před lety odešel, napsal jsem o něm, že byl trafikantem, který chránil naše práva. V té charakteristice bylo vlastně vše. Neusiloval o popularitu, přestože ji měl, pohrdal politickými trafikami, které se mu nabízely výměnou za to, když sleví ze svých náročných postojů. Byl advokátem, soudcem, ministrem, ombudsmanem, uvažovaným kandidátem na prezidenta republiky, ale především slušným a zásadovým člověkem.

Pojmenovával věci nemilosrdně, přitom obyčejně a srozumitelně. Byl pro mě vzorem člověka, který v každé situaci věděl, jak se chovat a jak se nechovat. Ne podle toho, co projde, co zákon dovoluje či zakazuje. Nejen slovy, ale hlavně skutky dal pravý smysl a význam slovům služba, povinnost, odpovědnost a spravedlnost.

Proto tato kniha není jen oněmi moderními dějinami na poli politiky, práva a justice rámovaná uplynulými sedmi desetiletími, ani zajímavými historkami zažitými a vyprávěnými pamětníky. Věřím, že bude čtena nejen souputníky Otakara Motejla, ale především těmi, kteří neměli příležitost se s ním setkat. I oni mohou být dnes při výkonu svých profesí vystaveni mnohým etickým dilematům, nejistotám, pokušením i slabostem, tak jako on. A možná získají inspiraci pro svá správná rozhodnutí. Tak jako já, který jsem jej poznal a měl tu čest být jeho spolupracovníkem i přítelem. Za zprostředkování této možnosti patří autorovi knihy velký dík.

Brno, Plzeň, 1. února 2026

Josef Baxa

Pražské dětství (1932–1951)

Právníci a doktoři, Motejlův rod

Přestože máme dobrý přehled o tom, kam až Motejl jako právník a člověk došel, a především v posledních dvaceti letech jeho života jej bylo možné sledovat velmi zblízka, pátrání po dětství a rodinném pozadí jeho života nepatří k nejsnadnějším. Motejl po sobě pravděpodobně nezanechal žádné písemné doklady. Z rozhovorů s jeho blízkými se jeví jako nejpravděpodobnější, že většina jeho pozůstalosti byla zničena. Nejbližší příbuzní, zejména jediná dcera a sestra, už svědectví podat nemohou. Dcera zemřela krátce před tím, než začala vznikat tato kniha, sestra ještě o několik let dříve. Motejl sice pocházel z velké rodiny, žádné potomky, kteří by se starali o jeho odkaz, však nemá. Jsme tak odkázáni na roztroušené archivní prameny a na útržky jeho vzpomínek z mnoha polistopadových rozhovorů nebo z memoárové knihy sepsané s Renatou Kalenskou. Část dětských let prožil po boku vrstevníka bratrance Pavla Motejla, který i s velkým odstupem času vzpomíná na jejich vzájemné dovádění. Ráda na svého strýce vzpomíná i Zuzana Zálohová, která ho začala vnímat v padesátých letech, kdy už však Motejl patřil mezi vystudované a praktikující právníky. Z tohoto mála převážně orálních zdrojů je nesnadné poskládat podrobný obrázek o jeho rodině, předválečném

dětství a dospívání v začínající totalitě. Přesto o tom máme alespoň základní představu.

Otakar přišel na svět v Praze dne 10. září roku 1932 ve čtyři hodiny ráno a vážil 3 650 gramů. Vyjma krátkého působení na Slovensku na počátku svého profesního života a pozdního pobytu v Brně ve funkci ombudsmana prožil v hlavním městě celý život a považoval se za Pražana. Narodil se do turbulentní doby. Od počátku třicátých let určoval vývoj Evropy neblahý stav demokracie v Německu. Už před příchodem Hitlera vykazovalo Německo autoritářské rysy a prvky parlamentní demokracie byly postupně vytlačovány. Hitler svým nástupem k moci v lednu roku 1933 zavraždil výmarskou demokracii a situace v Československu se razantně dramatizovala. Mladá republika zápasila s těžkými hospodářskými problémy a pokusy zachránit mezinárodní spolupráci připomínaly zápasy demokratů s diktátory, což nemohlo skončit dobře. Ota měl ale štěstí, že se pohnutá doba plná krizí a bídy na jeho pražském dětství zásadním způsobem nepodepsala. Spíše než velký svět politiky a války bylo pro jeho rozvoj důležitější rodinné prostředí. Vážená a rozvětvená rodina s dlouhou historií ho dokázala od všeho nebezpečí uchránit.

O přímé linii jeho rodu máme poznatky díky významné společenské angažovanosti jeho předků. Otakar pocházel z velké, dobře situované středostavovské rodiny s pevným zázemím, konexemi s vysokou společností a tradicí, o kterou se bylo možné opřít. Zejména Otakarův dědeček se jako prvorepublikový advokát pohyboval mezi pražskou smetánkou a zastával nejednu váženou funkci. V jeho šlépějích pokračoval i jeho syn Jiří Motejl. Rodinná tradice byla důležitá a bylo třeba ji zachovat a pečovat o ni, což Otakar přijal za své. A že bylo na co navazovat. První písemné záznamy o jeho rodině sahají až do sedmnáctého století, kdy se pod hradem Křivoklátem usadil rod Jiruschů, zkušených lesníků, později počestných na Jiruše, který se neustále rozvětvoval. Nejznámějším členem byl jistě doktor medicíny Bohuslav Jiruš, cestovatel, botanik a univerzitní profesor, který za svého života působil například na univerzitě v Záhřebu

a v roce 1896 byl vyznamenán Císařským rytířským řádem Leopoldovým a Řádem Františka Josefa.

Bohuslav Jiruš může sloužit jako vzorový příklad vlasteneckého učen- ce konce devatenáctého století, jak o něm referoval dobový tisk. I k němu se Motejl v pozdějších letech vztahoval. Pokračování pražské linie rodu zajistily Jirušovy tři sestry, všechny vdané za lékaře. Jedním z nich byl i Otakarův dědeček profesor Otakar Janota, který působil nejen jako lékař, ale i jako hygienik zastávající pozici vrchního zdravotního rady hlavního města. Ota byl pojmenován právě po něm, neboť byl nejmladším ze sedmi bratranců a sestřenic a rodina v něm spatřovala poslední šanci uchovat jméno v rodinné tradici. S křestním jménem neměl nikdy žádné potíže – na rozdíl od příjmení Motejl, které bylo terčem dětského posměchu. V nejranějších letech se setkával s jemným škádlením i od některých kantorů, kteří ho posměšně oslovovali německy „schmetterling“ nebo anglicky „butterfly.“ I přesto byl však Otakar hrdým nositelem rodinného jména, ačkoliv se občas potýkal s komickými záměnami a nepochopením.

Z větve Janotových pochází profesorova dcera Eliška Janotová (1907–1987), maminka Oty Motejla. Z dochovaných Eliščiných pamětí, sepsaných někdy po druhé světové válce, se dozvídáme řadu zajímavých vzpomínek nejen ze života rodiny Janotových a Motejlových, ale obecně i o každodennosti lékařské rodiny její doby. Vzpomínala, jakým výdobýtkem pro ni byla koupelna, která se nacházela v jejich novém domě ve Štěpánské ulici koupeném v roce 1914, nebo jak její otec léčil ministra financí Aloise Rašína či rodinu Ing. Václava Havla, dědečka prezidenta Václava Havla. S Havlovými zažívala starosti při stavbě prvního podzemního sálu Lucerny, byla přizvána také k prvnímu poslechu rádia. Její rodina zkrátka udržovala kontakty s nejvyšší společností ve státě.

Eliška Janotová se po několikaleté známosti v roce 1928 provdala za právníka Jiřího Motejla (1899–1975). Touto svatbou narušila totální nadvládu lékařství ve své rodině. Po svatbě se novomanželé nastěhovali do třetího patra činžáku v pražské Štěpánské ulici, kde se jim v roce 1930

narodila dcera Běla (1930–1993) a v roce 1932 Otakar. Nechali ho pokřtít v římskokatolické církvi v kostele u sv. Štěpána. Přestože se sestrou vycházeli ze stejného zázemí, každý si zvolil odlišnou životní cestu. Běla studovala školu pro ženská povolání, tehdy nazývanou rodinnou, a později pracovala jako zdravotní sestra. Částečně tak pokračovala v medicínské linii, ale představám maminky o dostatečné úrovni vzdělání nedosáhla. V tom ji Ota v očích přísné maminky převyšoval.

Rodinná větev otce byla tradičně právníká. V jeho rodokmenu se objevují velké osobnosti jako třeba dědeček Karel Motejl (1855–1925), který byl významným pražským advokátem. Ota ho znal jen z vyprávění, neboť děda Karel zemřel už v roce 1925 v sedmdesáti letech. Dědeček přišel do Prahy z Lomnice nad Popelkou kolem roku 1860 a v Praze vystudoval práva a v metropoli nakonec prožil zbytek svého života. Karel Motejl byl advokátem se značným přesahem do spolkové, zejména pěvecké činnosti. Činný byl v advokátní komoře, zastával funkci prezidenta disciplinární rady pro advokáty a zasedal u advokátních zkoušek. Jako právní zástupce pomáhal například dědicům Bedřicha Smetany hájit autorská práva k provozování oper *Libuše*, *Dalibor* či *Dvě vdovy*, a to jak k českým, tak k cizojazyčným textům, protože nejslavnější česká opera *Libuše* měla původně německý text. Jeho vnuk Otakar tuto méně známou skutečnost znal a rád ji v dospělosti připomínal.

Děda Karel svou vášeň pro pěvecký a umělecký život projevoval jako místostarosta pražského Hlaholu, a v letech 1905 až 1921 dokonce jako starosta Pěvecké obce české. Pořádal v Praze seznamovací Pěvecké besedy, vedl zájezd Pěvecké obce české do Lublaně. Je autorem článků o právních otázkách pěvectva a také zakladatel Deylova ústavu pro slepé. Všude pomáhal zakládat pěvecké sbory a šířil slávu českého sborového zpěvu. O úmrtí Karla Motejla referovalo mnoho tehdejších plátků. *Národní politika* vzpomenula, že Karel Motejl se mnohostranným způsobem zasloužil o otázky filantropické a nazvala ho vlasteneckým právníkem. Jeho veřejná angažovanost a přesvědčení o významu

vzdělání se odrážely v požadavku na vysokoškolské studium všech potomků, jichž měl sedm.

Jeden z jeho synů a Otův otec Jiří Motejl (1899–1975) pokračoval v advokátním řemesle a označit ho za méně významného by nebylo spravedlivé. Mládí strávil po boku svého bratra Prokopa (1896–1953) ve skautu, v čemž ho jeho syn Otakar napodobil a celý život byl hrdým skautem. Bratři společně veslovali v klubu VK Blesk, a jejich otec Jiří byl dokonce místopředsedou Svazu veslařů. V mládí chtěl být lékárníkem, což bylo přání jeho racionálního otce. Ten to měl vymyšlené pragmaticky. Rozhodl, že nejstarší syn bude právníkem, další lékařem, jiný technikem a poslední lékárníkem. Po smrti nejstaršího syna Jaroslava (1887–1914), vystudovaného právníka, který padl v první světové válce kulkou ruského dělostřelce v bitvě u Přemyšlu, však neměl kdo převzít otcovu advokátní kancelář. Proto se Jiří Motejl pod tlakem otce rozhodl pro studium na právnické fakultě a po složení advokátních zkoušek kancelář skutečně převzal. V mezidobí ji vedl Jiřího společník a hlídala jeho starší sestra Lída (1892–1961). Sestra s ním spolupracovala jak v dobách, kdy kancelář sídlila v Lützerově ulici, tak po zbourání tohoto domu na novém pracovišti v Havířské ulici (dnešní Dětský dům). Od padesátých let pracoval Jiří v Advokátní poradně č. 10 sídlící ve Štěpánské ulici. Mimo advokátní praxe se staral i o správu bytových domů. Před únorovou revolucí byl činný v advokátní komoře, kde zastával funkci v kárné radě.

Jiří Motejl se na rozdíl od svého syna na trestní právo nesespecializoval, jeho doménou bylo spíše právo občanské. I přesto se dostal k zajímavým trestním případům, u kterých se mohl jeho syn leccemu přiučit. Lze dohledat jeho obhajobu Waltera Jacobiho, důstojníka SS a válečného zločince, který byl dva roky po válce za své zločiny popraven. Dohledatelná je i jeho obhajoba studentů, kteří se zúčastnili prvomájových sešlostí v roce 1966, za což jich bylo na padesát odsouzeno pro výtržnictví. Jeho obhajoba v této věci byla nevšední, závěrečná řeč byla označena za „otevřenou a pravdivou“, jak v uvolněné atmosféře pražského jara referoval týdeník

Mladý svět. Z vyjádření Jiřího Motejla pro týdeník je znát, že obhajobu činil z osobního přesvědčení, neboť byl dotčen jednáním státních orgánů, zejména Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, Svazu mládeže i samotné policie. „Na mne tyhle prvomájové demonstrace působily dojmem uměle vykonstruovaných předem připravených akcí,“ uvedl odvázně v rozhovoru. „Jako bývalého aktivního příslušníka studentského hnutí se mne šíleně dotkl způsob, jakým se v těchto událostech angažoval Svaz mládeže. Místo aby byl mluvčím mladých lidí a hájil je, postavil se proti nim a podporoval všechny represálie,“ doplnil Motejl starší. Za svou plamennou obhajobu byl Ministerstvem spravedlnosti odměněn stížností pro překročení pravomocí obhajoby a musel se zpovídat na koberečku v advokátním ústředí. Postih ani perzekuce z toho nakonec nebyly. Tato drobná epizoda naznačuje, kým byl jeho otec a jaký vzor Ota následoval. Učil se od něj i přístupu k lidem. Otec například při rozvodech vždy dbal na to, aby manželé měli každý kde bydlet, bylo postaráno o děti, a vůbec se zajímal o osudy svých klientů nad rámec běžné advokátní činnosti.

Když se tedy podíváme na Otovu rodinu jako celek, vidíme jasný obrazek: z jedné strany doktoři a z druhé právníci. Ota nemohl mít lepší odrazový můstek. Po všech stránkách inspirativní výchova ho nasměrovala k lásce k lidem, kterou si uchoval celý život a která koneckonců vycházela i z jeho osobnosti. Vyrůstal v harmonickém a podnětném prostředí, kde se kladl značný důraz na dobré vychování a vzdělání. Maminka byla moderní, krásná, sportovně založená žena. Vzorně plnila povinnosti matky a manželky, jak to tehdejší společnost vyžadovala. Celý svůj život se starala o domácnost, to bylo její zaměstnání. Přivydělávala si občasným šitím a do začátku války jí doma vypomáhala služka. Už díky svému rodinnému původu patřila k pražské smetánce. Vychovávána byla vyšším francouzským stylem. Dovedla se obětovat, a přitom v rodině stávala v jakémisi tichém ústraní. Otakar, kterého bezmezně milovala a celý život na něj nedala dopustit, na ni vzpomínal jako na úžasnou osobnost.

Pražské dětství

Ota byl svědkem posledních let života Tomáše Garrigua Masaryka i nástupu Edvarda Beneše do čela státu. To si však zajisté nemohl jako pětiletý chlapec zcela uvědomovat. Daly by se tak i lehce zpochybnit jeho nejzazší vzpomínky na rok 1937, kdy společně s otcem sledoval z oken advokátní komory na Národní třídě pohřeb prezidenta Masaryka. V oficiálním pohřebním průvodu projížděla Prahou rakev s ostatky na lafetě děla, tažené třemi páry koní. Otcova angažovanost v advokátní komoře jim prý zajistila výjimečný výhled a mohli celý průvod sledovat z výšky. Malého Otu však více než truchlení nad odchodem zakladatele státu zaujala jiná událost. Dětské oči užasly nad rozhazováním písku po silnici, které mělo zajistit, aby koňům v průvodu na dlažebních kostkách neklouzaly podkopy. Zaujat byl o to víc, že byl jako dítě opakovaně peskován, aby písek nerozhazoval mimo pískoviště, a babičkou byl za podobné lumpárny obvykle odměňován pohlavkem.

Dětství strávil v Praze ve Štěpánské ulici, jen pár kroků od Václavského i Karlova náměstí, které bylo cílem dětských radovánek. V partě několika bratranců a jedné sestřenice byl tím nejmladším. Snad i proto byl trochu rozmazlován, a to jak prarodiči, tak rodiči a starší sestrou Bělou. V samém srdci hlavního města strávil dvacet let. Dnes se jedná o jedno z nejrušnějších míst v Praze, v době jeho dospívání to však bylo místo, kde se dalo potulovat pražskými zákoutími a přímo na ulici si hrát s vrstevníky čáru: nejprve kuličkami, a když se kuličky za války staly nedostatkovým zbožím, tak válečnými nikláky.

Základní školu vychodil Ota u svatého Štěpána, v jedné z nejstarších školních budov v Čechách, jen pár kroků od jejich domu. Jenže škola nebyla místem, kam by se každé ráno vypravoval s bůhvíjakou chutí. Neměl ji rád. Naproti mu každé ráno chodil pan školník a do školy ho musel doprovázet, jinak by se snad malý Ota toulal celý den pražskými ulicemi a do školní lavice by nedorazil. Otec nebo jeho advokátní

koncipient ho vždy dovedli na roh ulic Štěpánské a Žitné, kde ho školník převzal a dovlekl do školy. Jako malý byl Ota zkrátka velký rebel. Později ale zmoudřel, ve školní lavici i mimo ni se začal zajímat o historii a rád sportoval.

Humpolecké intermezzo

Povídáním s bratrancem Pavlem Motejlem se před námi otevírá neméně zajímavá, i když krátká kapitola z jejich společného dětství. Část rozvětvené rodiny, strýc Prokop Motejl (1896–1953) se svými syny, bydlela v Humpolci, tehdy přezdívaném český Manchester. V malém městě v okrese Pelhřimov se společně starali o rodinné soukenické továrny a velké hospodářství. Otův otec Jiří jezdil za svým bratrem na časté návštěvy odpočinout si od pražského ruchu a vypomáhat s právníckými záležitostmi továren. Otakar se svou sestrou Bělou a s matkou trávili letní měsíce spíše ve Hvězdonicích, kde měl zase továrnu strýc Marek, a do Humpolce za příbuznými jezdili jen na krátké návštěvy. Jako městské dítě se mohl na venkově naučit nejrozličnějším zemědělským pracím, ke kterým v Praze pochopitelně neměl přístup.

Ota si užíval krásného dětství, zato kolem mladé Československé republiky se stahovala stále temnější mračna. Od poloviny září 1935 platily v Německu norimberské rasové zákony výmluvně vypovídající o tom, jaký kurs západní soused nabral. Když v roce 1938 vypukla druhá světová válka, bylo Otovi sedm let. S otcem sledoval veškeré válečné úsilí i práci zahraničního odboje, společně se například snažili poslouchat československé vysílání BBC. Válka se nesmazatelně zapsala do jeho dětské duše. Nejen že byl svědkem všudypřítomného poněmčení a jako většina společnosti získal odpor ke všemu německému, ale byl také nepřímým svědkem zápasu německých okupantů s hrdinnými parašutisty v kryptě kostela svatého Cyrila a Metoděje, který se odehrál jen několik stovek metrů od jeho bydliště. Se svými spolužáky byl ten krutý den předčasně poslán domů, ale strach je

zastavil na začátku Karlova náměstí. Přesto pro něj musela být tato událost natolik intenzivní, že ještě v pokročilém věku vzpomínal mezi svými přáteli, jak si nacisté povolali na pomoc pražské hasičské posádky. Jak vyprávěl jeho pozdější asistent, Motejl hasiče považoval vedle lékařů za nejušlechtilejší a nejpotřebnější povolání a to, co tehdy nacisté provedli, měl za zradu těch, kdo měli lidi naopak zachraňovat.

Na dobu okupace měl Motejl ještě jednu utkvělou vzpomínku, která se pojí s Bohuslavem Jirušem, o němž byla řeč. Bohuslav byl nejen lékař, profesor botaniky a farmakologie, filantrop, cestovatel, ale především velký tajnůstkář se smyslem pro humor. Ve své závěti odkázal Národnímu muzeu většinu své pozůstalosti, uložené a zapečetěné do obyčejných beden. Dodnes nikdo netuší, co obsahují, protože Jiruš ve své závěti uvedl, že „veškeré předměty z mého bytu a ústavu farmakologického musí se uložit do beden se zinkovým plechem. Vše zasypejte naftalínem a utěsněte. Truhly nechtě se otevřou až 200 let po mé smrti.“ Předpokládá se, že bedny obsahují především cennosti jako zlato nebo stříbrné přístroje. V noci následující po atentátu na Heydricha navštívili při drastických domovních prohlídkách snad všech pražských bytů gestapáci i byt Oty a jeho rodičů. Všechny děti včetně Otakara byly vytaženy z postelí, které byly důkladně prohledány. Podobné prohlídky proběhly i v muzeu, kde byly uloženy Bohuslavovy zapečetěné bedny. Ředitel muzea zavolal v oněch vypjatých chvílích Otově matce, která dorazila do muzea i s otcem, a společně se jim podařilo přesvědčit gestapáky, aby nechali bedny zavřené. Za respektování poslední vůle svého prapředka orodoval později i Otakar Motejl a otevření beden se mu společně s ostatními členy rodiny podařilo odvrátit. S Heydrichem měla jejich rodina i jiné zkušenosti. Jeden ze strýců, profesor Otakar Janota (1889–1969), přednosta neurologicko-psychiatrického oddělení nemocnice Na Bulovce, kam byl po akci Gabčíka s Kubišem zraněný říšský protektor odvezen na léčení, byl svědkem zhoršujícího se stavu prominentního nacisty. Utajované informace přinášel domů a informoval ostatní členy rodiny, kteří tak měli o běhu věcí dobrý přehled.

Jak se válečná situace v Praze postupem let zhoršovala, rozhodla se rodina Otu uklidit na klidnější a bezpečnější místo, kterým se stal svět továren a hospodářství jeho strýce v Humpolci. Strýc, vystudovaný inženýr, tam vlastnil úspěšnou textilní továrnu Bratří Joklů Brunka, jejíž historie sahala až do roku 1904. Jedinou dceru Růženu provdal zakladatel Ferdinand Jokl za pražského stavitele Prokopa Motejla a přesvědčil ho, aby se přestěhoval na Brunku a nechal se zasvětit do řízení textilní výroby. Prokop Motejl postupně převzal odpovědnost za obchodní činnost společnosti i funkce v Sokole a stavební komisi. Později ještě přidal předsednictví v Živnostenské záložně a zastupování českých soukeníků ve výkonném výboru Svazu průmyslu ČSR.

V roce 1943 tedy přijel malý Ota do Humpolce, kde ho čekala honosná vila plná nového dobrodružství a dosud nepoznaných zážitků. Kromě toho zamířil z pražské čtvrté třídy základní školy do primy Reálného gymnázia v Humpolci, které navštěvoval společně se svými bratrance a sestřenicemi. Pro Otakara byl přestup z Prahy šokem. V Humpolci u strýce a tety plynul život zcela odlišně. Do školy to byly tři kilometry, jezdilo se kočárem taženým koňmi, v zimě dokonce na saních. Zpočátku byl Ota velmi nešťastný, denně volal s pláčem rodičům do Prahy. Netrvalo ale dlouho a bratranec Pavel ho vtáhl do dějů venkovského hospodářství, naučil ho jezdit na kole a nechal ho poznat chod soukenických továren. Veškeré zvířectvo, zejména koně, mu přirostlo k srdci. Do Prahy se nakonec vracel s nechutí.

Znárodnění továren už svědkem nebyl. Poté co v průběhu války v roce 1944 gymnázium v Humpolci převzal nový německý ředitel a došlo k redukci studentů, přešel Ota na pražské gymnázium v Křemencově ulici (Masarykovo I. státní československé reálné gymnázium v Praze II), kde zůstal až do roku 1951. V pelhřimovském okresním archivu se nachází klauzule na odchodnou, ze které lze vyčíst, že z humpoleckého gymnázia odcházel s dobrým prospěchem a necelou stovkou zameškaných hodin. Nejlepší známku, velmi dobrou, si odnesl ze zeměpisu. Naopak pouze uspokojivě prošel v tělocviku a umělecké výchově včetně zpěvu.

Továrny v Humpolci zůstaly. Po válce mohli místní pozorovat jejich úspěšný rozvoj a jen málokdo si připouštěl sílící politické napětí a možnost politického převratu. Poválečné nadšení netrvalo dlouho a hned v únorových dnech roku 1948 obsadily místní komunistické organizace všechny podniky a továrny a jmenovaly v nich národní správce, kteří převzali jejich řízení. V továrnách, které byly později znárodněny, mohl Prokop Motejl ještě nějaký čas pracovat jako hlavní manipulant. Sledování úpadku továren byl ale nakonec ušetřen, na Vánoce dostal výpověď. Současně s ní přišel příkaz k okamžitému uvolnění bytu a celá rodina se přestěhovala do Prahy.

Studium na pražských školách

Otakar byl zpět v Praze, kde se k němu později z výše zmíněných důvodů připojili i jeho bratřanci a sestřenice. Gymnázium v Křemencově ulici byla instituce s dlouhou historií sahající do roku 1871. Ota je navštěvoval ještě v pohnuté době války. S příchodem německých okupantů a s vytvořením protektorátu Čechy a Morava se na školách změnila dosavadní učební osnovy. Omezilo se vyučování českého jazyka, dějin českých zemí a zeměpisu a namísto toho se rozšířila výuka jazyka německého. V posledních letech války se dokonce některé předměty vyučovaly pouze v němčině. Jazyk okupantů Motejl později úspěšně vytlačil. Nejhorší ovšem bylo, že žáci a členové učitelského sboru včetně ředitele ústavu Františka Šišmy se ocitli v nacistických koncentračních táborech.

Ve škole bylo nařízeno zdravít se árijským pozdravem vztyčením prave a přísně dodržovat zatmění. V suterénu budovy byly provedeny nezbytné stavební úpravy ke změně v protiletecký kryt. Při ohlášení leteckého poplachu se vyučování přerušilo a studenti za dozoru vyučujících byli vyhnáni do sklepení, kde měla každá třída vyhrazené místo. Václav Bedřich, který seděl několik lavic od Motejla, vzpomínal, že za dobu jejich studií se spolužáky ve sklepení mezi smradlavými odpadky strávili

spoustu času. V polovině dubna roku 1945, kdy se přiblížila frontová linie a letecké poplachy byly stále čtenější, se pravidelné vyučování ukončilo a studenti chodili do školy pro úkoly pouze jednou za týden či čtrnáct dní. Po osvobození Československa byla budova využívána jako lazaret a vyučování bylo obnoveno až v druhé polovině května 1945.

Doba okupace byla temná, pro gymnázium však měla jedno pozitivum. Z důvodu uzavření vysokých škol 17. listopadu roku 1939 přešli univerzitní profesori a jiní vysokoškolští učitelé vyučovat na střední školy. Byli většinou velmi oblíbení a dokázali ve studentech vzbudit hluboký zájem o své obory. Jedním z členů učitelského sboru by i navrátilce ze západní fronty Jiří Reinsberg, český katolický kněz a spisovatel (a také armádní poručík), který na škole vyučoval katechismus. Získal si nejen Otakara a jeho spolužáky, ale v polovině šedesátých let napomohl k víře mezi jinými i Tomáši Halíkoví. Nejen Otovým oblíbeným vyučujícím, jak vyprávěl spolužák Václav Bedřich, byl Vojtěch Zelinka, jemůž kvůli bílému plnovousu a vášni pro antické dějiny přezdívali Zeus.

V roce 1945 Ota následoval svého otce a jako mnoho jeho spolužáků vstoupil do vodních skautů, jejichž zapáleným členem byl, až dokud je komunisti nezrušili. Pátý oddíl vodních skautů v Praze, tzv. „Pětku“, založil v roce 1913 začínající spisovatel Jaroslav Novák, přezdívaný Braťka. Pětkou mimo jiné prošli i spisovatelé František Nepil a Jiří Stránský, hudebník Jiří Stivín, vědci Václav Pačes nebo Helena Illnerová. K Motejlově činnosti ve skautu se ale žádné písemné či archivní materiály nedochovaly, víme o ní jen ze vzpomínání lidí z jeho okolí. Jeho aktivita tak sice mohla být zapálená, ale ne natolik významná a dlouhá, aby se propsala do podrobně vedených skautských kronik a vzpomínek dalších skautů. Víme však, že se ke svému členství ve skautském hnutí hrdě hlásil. Profesorka Helena Illnerová, která se s Motejlem v jejich porevolučních funkcích setkávala, s ním měla skautskou zkušenost. Ota zdravil vždy skautským pozdravem, tedy nikoliv pravou, ale levou rukou, která je blíže srdci a je rukou přátelství. Ačkoliv ve skautu působil krátce, nikdy neopomněl zmínit, co pro něj

skauting po celý život znamenal a jak jej pozitivně ovlivnil. Není pochyb, že skautství se projevovalo i v jeho odvaze, čestnosti, morálních kvalitách či v odporu k jakékoliv totalitě. Byla to jeho důležitá součást. Skauting však nebyl Otův jediný koníček, v mládí se věnoval lyžování a jezdeckému sportu, kterému se naučil u svého bratrance v Humpolci a později k němu vedl i svoji dceru Kateřinu.

A jaká byla poválečná Praha pro mladého studenta z dobré rodiny? „Během několika týdnů po konci války jsem asi bleskově vyspěl. Měli jsme takové pomocné služby na Masarykově nádraží, kam přijížděly nebo tudy projížděly transporty z koncentráků a pracovních táborů. Roznášel jsem například jídlo do vlaků. Bylo to už takové dospělácké. Vzpomínám, že jsem se tam seznámil s důstojníkem Svobodovy armády a od něho jsem se vlastně dozvěděl, že jsme, respektive Československo, přišli o Podkarpatskou Rus. Za těch pár týdnů na nádraží jsem přestal být bezstarostným klukem. Jednou mi svěřili eskortu člověka, kterého podezřívali, že je to prchající Němec. Eskortoval jsem ho i v tramvaji, a protože jsem uměl německy, bavili jsme se spolu v němčině. Než jsme však dojeli na Senovážné náměstí, lidé nás z tramvaje vyhodili, právě kvůli té němčině. Tehdy mi to připadalo kruté, protože jsme pak museli jít s batohy velký kus cesty pěšky. O euforii z konce války jsem přišel a zažíval jsem spíše epizody, kterými jsem se propracovával k dospělosti. Pak přišly ještě další chvíle rychlého dospívání po gymnaziálních vzdorech v roce 1948.“

Rodina po komunistickém puči

Pro další osud gymnázia a jeho žáků byl zásadní únorový komunistický převrat v roce 1948. Skutečnost, že gymnázium bylo svým způsobem výjimečné, dokládá i fakt, že žáci a valná většina kantorů se odmítli účastnit únorové generální stávky a přidali pískot na jediný stávkující učitelský manželský pár. Pro Otovu rodinu znamenal převrat těžkosti. Nejen že jim byly zabaveny velké majetky a humpolecké továrny, ale problémem byl

i studijní pobyt nejstaršího syna Otakara Janoty v Anglii. Ivan studoval jazykový kurz a po únorovém převratu se odmítl vrátit. Dokončil medicínu, a stal se dokonce ředitelem nemocnice. Jeho emigrace způsobila, že některým členům rodiny nebylo později umožněno studovat na vysoké škole. Především proto, že Ivan patřil do skupiny kolem Petra Pujmana, syna spisovatelky Marie Pujmanové, který byl se svými spolužáky státním soudem odsouzen v politickém procesu k tvrdým trestům. Ivan byl nakonec odsouzen až v roce 1957, a to pouze za opuštění republiky.

Z emigrace se naopak po válce vrátil Prokop Drtina, s nímž se rodina Motejlů přátelila. Nebylo to sice nijak důvěrné přátelství, ale rodiny se vzájemně navštěvovaly. Hlavní roli v těchto kontaktech sehrály matka Eliška a manželka Prokopa Drtiny Lída Stocková–Burianová, které se znaly ještě z mládí. Na jednu z prvních návštěv po návratu z Anglie tak Drtinovi zamířili právě k Motejlům. Otovi bylo třináct let, a nejen že se setkal se svým rozhlasovým hrdinou Pavlem Sladkým, což byl londýnský pseudonym Prokopa Drtiny, ale pro mládežníka byla zážitkem i domácí výroba šlehačky, kterou do té doby nepoznal. Rodinný přítel Drtina po válce patřil k předním tuzemským politikům a zastával funkci ministra spravedlnosti. Spolu s ostatními demokratickými ministry podal 20. února 1948 demisi, tři dny po komunistickém puči se pokusil o sebevraždu skokem z balkonu a v roce 1953 byl odsouzen k patnácti letům vězení. Tři roky před smrtí ještě stihl podpořit Chartu 77, čímž si vysloužil zvýšený zájem silových složek, se svou manželkou strpěl několik výsledků a pro komunistický režim se stal jedním ze ztroskotanců a samozvanců v propagandistické kampani. Otakar Motejl již jako dospělý znalec práva poskytoval v této těžké době Drtinovi cenné rady, byl trvalým, spolehlivým a aktivním pomocníkem manželů Drtinových. Svou pomocí navázal na svého otce, který celé rodině Drtinových pomáhal dlouho před ním, za první republiky.

Není pochyb o tom, že první popřevratové roky patří mezi nejhorší etapy československé historie. Ve stínu ničivých komunistických zločinů,

jako jsou politické monstrprocesy, zavírání politických vězňů a válečných hrdinů do pracovních táborů, likvidace církevních řádů či střílení uprchlíků na západní hranici, probíhaly zásadní změny i v každodenním životě společnosti. Týkaly se i gymnázia v Křemencově ulici. Nejdříve byl jakožto buržoazní intelektuál odstraněn navrátilivší se ředitel a legionář František Šišma. Vedení školy převzal samozvaný akční výbor řízený členy komunistické strany, do jehož řad pohotově vstoupili někteří profesori i žáci. Z politických důvodů byl vyloučen první žák, pozdější spisovatel a televizní komentátor Vladimír Škutina. A důvod? Na rohu Křemencovy ulice a ulice V Jirchářích býval pražský biograf Alma, který byl v majetku gymnázia. V den výročí narození T. G. Masaryka se konala každoroční velká a slavná akademie k uctění památky prvního československého prezidenta. V kině se promítal film a Škutina, tou dobou předseda studentské samosprávy, měl před promítáním přednést projev a oznámit umístění nové sochy bývalého prezidenta. Jeho projev byl tvrdě cenzurován. Po přečtení cenzurovaného projevu Vladimír Škutina obrátil list a řekl „cenzurováno“, obrátil další, „cenzurováno“, a třetí, „cenzurováno“. Do školy už se nevrátil a byla mu zapovězena všechna školní zařízení v republice. Vyloučení spolužáka mělo na o rok mladšího Otu a jeho kamarády velký dopad. Poprvé se naplno setkali se zločinností vznikajícího režimu.

Tvrdá ruka režimu dopadla i na zbytek ústavu. Ideový přerod gymnázia nepostupoval podle představ nových nositelů moci a po marných pokusech tento stav změnit bylo gymnázium v červenci roku 1949 spolu s dalšími šestnácti jinými středními školami zrušeno. Žáci byli přerazeni do škol podle svého bydliště a téměř osmdesátiletá historie slavné střední školy svobodného ducha tím byla ukončena. Motejl tak byl opět nucen změnit studijní ústav. Zařazen byl do gymnázia v Londýnské ulici na Vinohradech, školy, jejímž absolventem byl i prezident Edvard Beneš.

Na gymnázium v Londýnské se opět setkal se svým bratrancem Pavlem, s nímž se načas rozešli. Společně s partou kamarádů navštěvovali třeba tehdy známé taneční hodiny v Autoklubu u prominentního tanečního

mistra Gustava Jiráka. Během studií na konci čtyřicátých let Ota brigádnil jako pomocník v archivu ÚV KSČ v Památníku osvobození v Praze na Žižkově, kde v archivním fondu z pražského povstání procházel veškeré fotografie. Podle počasí a záznamů z Klementina určoval přesné datum jejich pořízení. Všechny peníze, které si na brigádě vydělal, utrácel v cukrárně za žlutkové věnečky.

V roce 1951 Ota ukončil gymnázium v Londýnské ulici úspěšnou maturitní zkouškou a obdržel vysvědčení s průměrným prospěchem. Na gymnázium mu zůstaly krásné vzpomínky, možná i proto, že se tam naučil kouřit, a tento zlovyk si nesl po celý život. Kouřil až morbidně moc, málokdo začne vyprávění bez toho, aby zmínil úžas nad jeho neřestí provozovanou vždy a všude, za všech okolností, i tam, kde se kouřit nesmělo. S kouřením začal v oktávě, tedy v posledním ročníku gymnázia. V jednom pozdějším rozhovoru vzpomínal, že byl ve třídě poslední, kdo ještě nekouřil. „V oktávě nám dovolili kouřit před školou, na podzim jsem ještě chodil se třídou ven s rukama v kapse, zatímco všichni ostatní kouřili. Ale když přišla zima, připadalo mi, že tam jedinej mrznu bez důvodu. Hned vedle školy byla trafika, tak jsem si tam ty cigarety jednou koupil.“

Při svých vzpomínkách na středoškolská léta neopomněl zmínit, že jako dítě nezlobil, prý kvůli absenci odvahy. Pokud nebyly velké lumpárny kolektivním dílem, tak se do nich nezapojoval. „Celá léta jsem studoval s mravy bezúhonnými, ale na gymnáziu jsem dostal za to, že jsem nejel na chmelovou brigádu, dvojku z mravů. A pak jsem byl podmínečně vyloučen kvůli záškoláctví a omylu. Opustili jsme se spolužákem po delším čekání na učitelku francouzštiny třídu a potkali jsme po škole bloudící osůbku. Ta se nás zeptala, kde se konají opravné maturity. My jsme se vydávali za hlídku, která střeží bezpečnost budovy, a vyvedli jsme ji razantně ven před školu. Ukázalo se, že to byla paní zemská školní inspektorka. A protože jsem z mravů měl už dvojku, přišlo podmínečné vyloučení.“

Rodinné prostředí

Ota vyrostl v blahobytu dobře situované advokátské rodiny, která si zachovala styl a vnější dekorum i v době, kdy se za války a po komunistickém puči objektivně zchudlo. Životní úroveň si Motejlovi udržovali i pomocí prodeje různých rodinných cenností a památek. Maminka třeba rozprodala rodinné šperky. O majetky, jako byl velký činžovní dům, ovšem rodina přišla a mohla v něm zůstat jen za vysoké nájemné. Motejl přesto chudobu nepoznal, rodina se vždy postarala, aby pochmurná doba měla na děti co nejmenší dopad. I díky tomu mohl vystudovat vysokou školu.

Po maturitě dostal Ota nápad na emigraci. Ve svém okolí viděl rozklad společnosti a octil se před dilematem, zda zůstat, či odejít. Není pochyb o tom, že ani za hranicemi by se neztratil. Neodešel. Zasluhu na tom jistě mělo jeho dobré rodinné zázemí, na které byl zvyklý. Rodina pro něj byla velmi důležitá. Absolvoval pouze malý experiment – to když po absolvování fakulty odešel na Slovensko. Nakonec ale zjistil, že tohle dobrodružství nebylo nic pro něj, a rád se zase vrátil domů.

Celé dětství prožil ve vzájemné rodinné pospolitosti a příjemné atmosféře, které si na své rodinné cenil nejvíc. Kromě neshody s přihláškou na vysokou školu doma nikdy nezažil nic, co by se dalo nazvat konfliktem. Proto si do života kromě snášenlivosti přinesl také důvěřivost. V rodině bylo všechno krásně vyváжено. Osobní a profesní angažovanost předurčovala, že otec hledal klid a odpočinek doma. Vždy domů doslova spěchal. A maminka spolu s ním dbala na to, aby byli všichni pohromadě alespoň u jídla, tedy u snídaně a večeře. Ota to nazýval rituálem společného stolování, který si nesl celý život. Poznání z krásného dětství, z něhož si nesl možná až přílišnou víru v lidskou poctivost, kterou konfrontoval při své právní praxi, ho utvrdilo v přesvědčení, že kriminalita vzniká především v těch rodinách, kde to mezi rodiči nefunguje, kde vládne atmosféra nepořádku, neúcty, agrese, závisti a strachu. Právě proto si celý život uchoval silné sociální citění a starost o druhé. Vždy když měl před sebou

dvě alternativy, rozhodl se pro tu, která byla pro člověka ohleduplnější, lidštější.

Liberální výchovu doprovázela domácí intelektuální atmosféra. Nikdo si nedovolil na děti vztáhnout ruku, otcova autorita byla bezmezná. Ota se ho v mládí trochu nespravedlivě bál, matka syna zase rozmazlovala a její přístup k němu byl láskyplný. Nebyl důvod generačně vzdorovat. Rodina nebyla ani nikterak politicky angažovaná. Řadili se mezi masarykovce a komunistické převzetí moci v žádném případě nevítili. Nejen že rodinou prošla vlna znárodnění, ale v roce 1951 došlo ke zrušení dosavadních advokátních kanceláří a všichni advokáti, včetně Jiřího Motejla, povinně vstupovali do nově zřízených advokátních poraden již pod státní kuratelou. Jedna taková poradna byla nastěhována k nim do domu, což u otce Jiřího vyvolávalo značnou nevoli. Rodiče však o emigraci neuvažovali. Rozhodli se bojovat i navzdory nepřízni osudu, která postihla celou zemi.

Jiří Motejl tedy pokračoval jako advokát i po komunistickém převratu. Ota vzpomínal, že otec se sám „svého řemesla nemohl zřítci, pracoval vlastně až do smrti. Přesluhoval nejprve proto, že mu socialistický režim nepřiznal ani jeden odpracovaný rok do penze. A později už nedokázal odejít. Viděl jsem, jak za tím psacím stolem stárne, ztrácí přehled. Nakonec se se mnou chodil radit o banálních věcech. A neuvědomoval si, že vzbuzuje jen smutné rozpaky.“

Zásadní životní rozhodnutí – vstup na fakultní půdu (1951–1955)

Po úspěšné maturitě přišla na přetřes otázka, co dál. Otec byl pro Otu vzorem, proto se přirozeně nabízela možnost pokračovat v jeho šlépějích. Otec advokát, zbavený své dlouholeté kanceláře a znalec poměrů, nikterak netlačil na to, aby syn převzal jeho právnické povolání. Chtěl mu umožnit, aby se sám rozhodl, co chce v životě dělat. Do ničeho ho nenutil. Při výběru vysoké školy tak měla hlavní slovo maminka. Ta ostatně měla v rodině silné postavení a její slova měla váhu. Ota si původně myslel na kariéru

veterináře, avšak to se u maminky nesetkalo s pochopením. Bylo to jaksi pod její úroveň. Rodinná tradice byla daná, buď medicína, nebo práva.

Ota byl podle svých slov kopyto na matematiku, což ho diskvalifikovalo ze studia techniky. K nevoli maminky odmítal i medicínu, neboť nesnesl pohled na cizí krev. Je tedy přirozené, že si vybral práva: diskusím o spravedlnosti a jejímu hledání byl koneckonců přítomen od raného dětství. Za volbou stála i charismatická osobnost jeho otce, jemuž se celé dětství díval pod ruce a který byl jeho průvodcem životem. Měl k němu obdiv, byl to inteligentní a společenský člověk s velkým rozhledem, klidný a mírný. Ve srovnání s energickou a v rodině dominantní matkou byl jeho spojencem v problémech dospívání. Tátu považoval za mistra a učitele. Opakovaně vzpomínal, že s jeho studijním rozhodnutím se pojí i poslední otcovský pohlavek, který měl dostat v den, kdy mu přinesl přihlášku k podpisu jako zákonnému zástupci. Jeho bratranec Jiří to s úsměvem na rtech rozporuje, Ota to prý často opakoval, ale pravda to nebyla. Pokud se však otec skutečně rozohnil, nebyla to podle Oty facka synovi, ale spíš dospělému partnerovi. Otec, se kterým svoje rozhodnutí dříve nekonzultoval, totiž nemohl pochopit, že jeho syn si vybral rodinnou profesi právníka zrovna v době probíhajících politických procesů. „Nemáš rozum,“ řekl mu. Bylo mu totiž jasné, s čím se bude jako budoucí právník potýkat. Nakonec otec podepsal a dodatečně se s rozhodnutím svého syna stát se doktorem práv smířil. Záhy se mu stal rádcem i kolegou na jeho cestě životem právníka a později byl na svého syna a jeho kariéru pyšný.

I po mnoha letech Ota vzpomínal, že rozhodnutí, zda studovat práva, pro něj bylo obtížné, ale přirozené. Rozhodoval se, aniž by chápal, co všechno se s právem stane ve zlých padesátých letech a jak bude justice tragicky zneužívána. Přece jen jako středoškolský student nedovedl dohlédnout směřování komunistické zlovůle. Vývoj odhadnout nemohl, přítomnost však znal. „Režimem jsem rozhodně nebyl zaskočen,“ vzpomínal na své rozhodnutí. Psal se ale rok 1951, bylo jen pár měsíců po procesu

se skupinou kolem Milady Horákové. Celá společnost sledovala proces s generálem Píkou a jistě mu nemohly uniknout ani jiné režimní akce jako třeba ty proti řeholním řádům. Jelikož ale o jiném než právnickém povolání v životě neuvažoval, nebyla změna režimu ani temné poměry překážkou.

Vhodnost studentů v přijímacím řízení posuzovaly v padesátých letech zápisové a přijímací komise. Zájemce o studium musel před komisí nejen předložit výsledky maturitní zkoušky, ale také demonstrovat způsobilost ke studiu daného oboru a společenskou angažovanost. Komise na základě pohovoru rozhodla, zda dojde k jeho přijetí. V přihlášce na vysokou školu Motejl vyplnil, že do styku s právem se dostal nejen při výpomoci v kanceláři svého otce, ale také jako pracovník archivu ÚV KSČ v Památníku osvobození na Žižkově, kde, jak už víme, pracoval na konci čtyřicátých let. Dodal, že by chtěl „svou práci uskutečnit předpoklady k opravdu spravedlivému soužití lidí na celém světě“. Tuto snahu ostatně vyvíjel celý život. Podle protokolu o přijímacím rozhovoru odpovídal na otázky členů komise celkem dobře, projevil znalosti politické i odborné stránky a jeho postoj k republice byl ohodnocen jako kladný. Zkušební komise při gymnáziu přijetí na vysokou školu doporučila, avšak pod podmínkou tříměsíční brigády na stavbě mládeže. Brigádu v rozsahu 140 hodin si odpracoval na stavbě vodní nádrže Klíčava.

Co v té době mladé lidi motivovalo hlásit se na právnickou fakultu? Museli už přece dobře vědět, že právnické povolání není v zemi možné vykonávat svobodně tak, jak to mohli dělat jejich rodiče za první republiky. Že právo slouží jen jako nástroj represe. Často to byl zájem o prakticky zaměřené humanitní studium anebo pocit, že s právnickým vzděláním budou mít pestré možnosti volby povolání. Například Dagmar Lastovecká, pozdější soudkyně Ústavního soudu, měla stejně jako Ota vzor ve svém otci, právníku Zdeňku Kesslerovi, který byl v padesátých letech z politických důvodů vězněn. Litoval někdy Motejl své volby? „Stokrát. Když děláte nějaké praktické řemeslo, můžete si na svou práci sáhnout a utvrdit

se, že jste ji odvedli dobře. Kdežto v právníčině vás pořád pronásledují pochybnosti. Ale častěji jsem měl dobrý pocit a méně pochybností.“

Proces s bratrancem Jiřím Motejlem

Otakar neměl v očích komunistů ovládajících vysoké školy dobrý kádrový profil. Navíc jeho o čtyři roky starší bratranec Jiří Motejl, který studoval práva od roku 1948, byl těsně před státnicemi z fakulty vyhozen. Jiří byl součástí jednoho z prvních politických procesů ve skupině Šedivý a spol., v němž v roce 1952 jedenadvacet obviněných stanulo před Státním soudem v Praze a obdrželo tvrdé tresty. V rodině Motejlů se o historii procesu moc informací nedochovalo, a pro mnohé byla tato skutečnost dokonce velkým překvapením.

V čele skupiny vystupoval František Šedivý, který vytvoření skupiny podnítil a řídil její činnost až do doby, kdy jeho úlohu fakticky přebíral agent StB. Šedivý se po komunistickém puči v únoru 1948 zapojil do boje proti tehdejšímu režimu vydáváním a distribucí letáků, organizováním ilegálních skupin a pomocí při útěcích do zahraničí. Jako převaděč dvakrát úspěšně pomohl přes hranice na Šumavě několika uprchlíkům. Na vysoké škole zorganizoval skupinu usilující o změnu komunistického režimu ve spolupráci se zahraničními organizacemi. Jenomže jelikož už od roku 1949 byla skupina infiltrována agentem, došlo v létě roku 1952 k zatýkání. Jiří Motejl byl vyšetřován vazebně. Obžalovaní se měli dopustit trestných činů velezrady a špionáže. Hlavní přelíčení probíhalo týden před začátkem procesu s Rudolfem Slánským a jako ostatní politické procesy měl i tento předem vypracovaný scénář, který určoval průběh soudního přelíčení. Proces vykazoval typické znaky monstrprocesu a ještě před jeho začátkem bylo rozhodnuto, jak vysoké tresty soud udělí. Nejprísnější trest ve výši čtrnácti let dostali František Šedivý a Zdeněk Otruba. Tresty ostatních se pohybovaly od tří měsíců do dvanácti let. Jiří Motejl dostal dvacet měsíců natvrdo.

Za svoji činnost byl po roce 1989 oceněn osvědčením účastníků odboje a odporu proti komunismu.

Studium na rudé fakultě

Otakar měl štěstí, že odsouzení jeho bratrance Jiřího na přijímací řízení nemělo vliv, a uvěznění člena rodiny ho od podání přihlášky na školu neodradilo. „Skálopevně jsem chtěl v rodinné tradici pokračovat,“ vysvětloval Motejl později ve svobodných časech. Věřil, že jako právník se s režimem nemusí ztotožnit. Přiját mohl být pravděpodobně i proto, že počet míst převyšoval počet zájemců, což neumožňovalo přijímacím komisím příliš velkou selekci. Studenti totiž po únorovém převratu symbolicky volili tím, že se rozhodovali pro obory, které nebyly tak ovlivněny státní ideologií. V roce 1951 byl první ročník právnické fakulty naplněn sotva ze dvou třetin plánované kapacity.

Když Ota vstupoval na půdu právnické fakulty, byla již od komunistů řádně očištěna. První úklid na vysokých školách proběhl krátce po převratných únorových dnech. Téměř týž den, kdy strana převzala moc v celém státě, převzaly na vysokých školách moc akční výbory složené z komunistických studentů a v menšině i učitelů a začalo vylučování bez jakéhokoli zákonného podkladu. Vyhazováni byli zejména studenti výrazně pravicoví, zastávající funkce ve studentských či fakultních spolcích, nebo účastníci demonstrací a manifestací na podporu prezidenta Beneše.

Čistkami v řadách studentů a pedagogů se na fakultě, která bylo po válce politicky krajně konzervativní, výrazně změnila atmosféra. „Studentů zbavených jejich nejvýraznějších představitelů i opory ve studentských spolcích a vystavených politickému tlaku se zmocňovala malomyslnost. Na konci prvního pololetí roku 1948 již studentstvo v ničem nepřipomínalo onu sebevědomou sílu, která tak rozhodně vystoupila na obranu demokracie v únorových dnech. Stále větší počet studentů volil v obavách o svou budoucnost cestu, která pro ně byla donedávna

nepředstavitelná – vstup do komunistické strany.“ Na fakultě se také hojně objevovali studenti tzv. dělnických kurzů. Motejl a jeho vrstevníci, například Zdeněk Česka, pozdější děkan právnické fakulty, Dagmar Císařová, profesorka trestního práva, Vojen Güttler, polistopadový ústavní soudce, nebo jeho kolegyně z advokacie Dagmar Burešová, tak nastoupili na fakultu diametrálně odlišnou od té, kterou poznali jejich rodiče.

V padesátých letech byl zájem o studium práv mizivý, fakulta brala prakticky každého, kdo se přihlásil. K propagaci fakulta dokonce vydala náborový inzerát. Možná i proto mohl Motejl jako dítě z maloburžoazní rodiny, jak uvedl nadporučík Vratislav Topič ve své estébácké charakteristice o mnoho let později, nastoupit bez větších problémů. Na podzim roku 1956 zahájila studium ani ne stovka studentů. Samotné studium práv bylo podle Otakara i mnoha jeho spolužáků na nízké úrovni a nekladlo žádné větší nároky na studenty ani na jejich tvůrčí myšlení. Mezi předměty bylo samozřejmě studium marxismu-leninismu, ruštiny, politické ekonomie nebo sovětského práva. To vše bylo pro praktický výkon práva naprosto nepoužitelné. Větším problémem však byl způsob studia. Převažovalo biflování a memorování zákonů a učebnic. Účast na přednáškách přitom byla povinná. Zkoušky byly pouze ústní a jejich výsledek odvislý od nálady vyučujícího. Nevyžadovalo se, respektive ani nepřipouštělo, aby student projevil svůj názor nebo kritickou poznámku k textu zákona nebo učebnice. Studium nevyžadovalo zapojení velkých duševních kapacit. K úspěchu stačilo použít příslušné fráze, popisoval Motejl. Výuka na fakultě směřovala k tomu, že právo i stát odumírá a postupně zanikne. Studentům bylo vtoukáno do hlavy, že naše národy vstoupí do beztrždní společnosti a právníci, především soudci, budou bez práce.

Učitelský sbor na fakultě byl po roce 1948 značně obměněn. I Viktor Knapp, pozdější výrazná osobnost československého práva, vzpomínal, že se fakulta zásadně proměnila, a to většinou k horšímu. Původních učitelů zůstalo málo a namísto těch, kteří odešli, nastoupili lidé nevhodní z hlediska vědecké kvalifikace, lidé obecně nevhodní

pro učitelskou profesi nebo mladí lidé s velmi omezenými zkušenostmi, jako byl on sám.

Na právnické fakultě se objevovaly dva typy lidí. Jedni, téměř Otakarovi vrstevníci, se zmocnili kateder a ve svazáckých košilích studentům předčítali překlady sovětských publikací. Druhou skupinou byla starší generace vyučujících, která, jakkoliv slevila ze svých odborných i morálních měřítek, přece jenom nesla jakýsi odlesk minulosti. „To nepřímé sdělení, že kultura a právo mohou vytvářet harmonický svět, bylo možná nejpodstatnější,“ vzpomínal Motejl.

Ačkoliv byla fakulta řádně pročištěna a místo zaujali praktici bez vědecké kvalifikace a učitelských zkušeností, byla převážná část kantorů rozumná a profesorský sbor čítal několik zajímavých jmen. V důsledku toho, že ve státě probíhaly velké politické čistky a mnozí nevyhovující jedinci museli odejít z vládních a jiných politických funkcí, byli někteří přesunuti na právnickou fakultu. Takovými byli bývalí velvyslanci ve Spojených státech Vladimír Outrata a ve Velké Británii Rudolf Bystrický. Občanské právo přednášel zmíněný Viktor Knapp, v té době vedoucí politického odboru Kanceláře prezidenta republiky.

Na fakultě působily podle Motejla dvě osobnosti, které byly v tomto prostředí skutečně nadprůměrné: profesor Vladimír Solnař a právě profesor Knapp, jejichž inteligence byla jedinečná a pedagogické schopnosti vynikající. Jak ale vzpomínal, čas ho poučil o tom, že i oni měli hrubé charakterové nedostatky, kterými se zasloužili o svoje mocenské postavení. Knapp byl za války zaměstnán jako soukromý úředník, což zahrnovalo kromě práce v tchánově advokátní kanceláři také úřednickou práci v Židovské náboženské obci v Praze. Úkolem obce za protektorátu bylo spravovat židovské záležitosti, a to pod přísným dozorem a podle příkazů nacistických okupačních orgánů. Obec nejenom zmírňovala dopady protizidovských opatření, zároveň paradoxně musela prováděním rozkazů okupantů pomáhat s likvidací Židů. Knapp pracoval v právním referátu a později v oddělení s názvem Židovské ústředí práce. Podle Motejla také

rozhodoval o tom, kdo půjde do transportů. Po skončení druhé světové války se Knapp zařadil jako mnozí další do řad komunistické strany a po únorovém převratu na hradě Klementa Gottwalda dostal na starosti veškerou právní agendu. Prezidentská kancelář pod jeho vedením například navrhla prezidentovi zamítnout žádost o milost odsouzené Milady Horákové. K osobě tehdy i dnes váženého profesora Knappa byl Ota velmi kritický. Svému asistentovi Pavlu Koukalovi vyprávěl, že znal Knapovu úslušnost jak nacistickému, tak komunistickému režimu. Byl také svědkem toho, jak na fakultu jezdili autem jen dva lidé. Děkan a profesor Knapp z hradu, říkával. V té době to o profesorově postavení vypovídalo mnohé. Zneužívání postavení iritovalo Motejla už tehdy a tato nevole mu vydržela po celý život, ať zastával jakoukoliv funkci. Sám se k něčemu takovému nikdy nesnížil. Dokonce se stávalo, že ačkoliv mohl ze své pozice využívat auto s řidičem, často řídil sám, aby měl jeho podržiený volno a mohl být třeba s rodinou.

Povinnou jednoměsíční praxi na národním výboru Motejl odpracoval ve Vrchlabí, kde byl přidělen na zemědělský aparát a vyřizoval přestupkovou agendu. Zužítkoval své zkušenosti nabyté v dětství stráveném v Humpolci. I přes značný osobní odpor ukládal vysoké pokuty sedlákům porušujícím na krkonošských chalupách zákaz prodeje a přemísťování sena. Už tady se ale projevila jeho povaha, když se sem tam vzepřel a ukládal pokuty nižší, než měl nakázáno. Tím zklamal důvěru místních pohlavárů a jen se štěstím dokončil praxi na oddělení lesního hospodářství.

Ota studoval v době největší vnitřní buzerace, velikou módou byl tehdy kult kritiky a sebekritiky. Ten, kdo například přišel pozdě na schůzi, už stál na hanbě a veřejně se kál. Od počátku studia Motejlovi nechyběla skepse ohledně směřování právnického vzdělání, které bylo bráno jako buržoazní přežitek. Stejně jako ostatní studenti se musel v roce 1953 po smrti Stalina a prezidenta Gottwalda, kdy bylo na fakultě docela dusno, povinně poklonit u rakve, ve které byl Gottwald vystavený. Jiný dopad režimních represí však osobně nepocítoval. Během jeho vysokoškolského

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy **Otakar Motejl**.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.